

Det utmärkta finska ordet "tuliaisiet" har ingen riktig motsvarighet i svenskan — så vi är väl många om att använda det oöversatt... Är gåvan ätbar kan man säga "förning", i annat fall föreslår prof. Thors t.ex. "gästpresent". Kanske Dagboksläsarna har egna förslag att komma med?

"Hur översätter man det finska **tuliaisiet**, t.ex. då man besöker vänner och överräcker gåvor som köpts t.ex. utomlands? Det behöver inte alltid vara matvaror."

Påpekandet om matvaror visar att den frågande känner till innebörden hos ordet förning: det är fråga om matvaror. Förning är ett ord som främst har brukats om (äldre) förhållanden på landet. Jag anser dock att det kan brukas t.ex. om choklad som man har med sig vid ett besök. Om gåvan är av annat slag, är vi tvungna att använda en annan översättning. Ett förslag skulle vara gästpresent eller besökspresent. Eller också säger man bara helt enkelt "Här har jag en liten gåva till dig".

□
Samma frågande nämner ett annat problem: hur skall man översätta det finska **asiakasläheinen**?

Den frågande nämner själv ordet kundvänlig, och det passar i allmänhet bra. Också det föreslagna kundnära låter bra, medan kundriktad bör användas med försiktighet: det kan tänkas föra tanken alltför mycket på försäljarens lagliga och rimliga strävan att sälja så mycket som möjligt. I den sats som den frågande citerar skulle jag helst översätta lite friare "tekevät o-kaupan tapahtumista asiakasläheisiä" — t.ex. "för aktiviteterna närmare

kunden" eller "gör aktiviteterna intressanta för kunden".

□
Efter dessa översättningsproblem skall jag kort beröra ett som är rent inomsvenskt: en frågande vill få formen Gudi förklarad.

Gudi är, som den frågande själv säger, en dativform; sådan brukades rätt mycket ännu i 1500-talstexter (såsom bibelöversättningen 1541, och i nära anslutning till den, Karl XII:s bibel 1703). Dativformerna användes dels på samma sätt som i nutidens tyska och isländska, för att uttrycka att man ger något åt någon, dels för att uttrycka att en handling är av intresse för någon, berör någon. Mot den senare användningen bör man se uttrycket Gudi klagat ("klagat inför Gud") och väl också **Gudi nog**, där Gudi fungerar som ett slags förstärkningsord. Betydelsen "är" är tydlig i uttrycket "Gudi (vare) tack".

□
"Varför heter det egentligen **bildverk**, men å andra sidan **bilderbok**?" frågas det.

I det ena fallet, **bildverk**, har sammansättningen uppstått på vanligt svenskt sätt, **bild** och **verk** har fogats samman utan någon extra konsonant. Det andra sättet, också mycket vanligt, är att ha ett s som förbindelsekonsonant, t.ex. **besöksfrekvens**. Men **er** i **bilderbok** är direkt överfört från tyskan: tyskan har många sammansättningar med **Bilder-**, som innehåller pluralis av **Bild**.

När sammansättningstypen **bilder-** kom in i svenskan för c. 100 år sedan, klandrades den bl.a. av Viktor Rydberg. Men klandret hjälpte i stort sett föga. Vårt århundrades store språkriktighetsman, Erik Wellander, är starkt mot **er-** i sammansättningar.

Carl-Eric Thors

SKOTTGLUGGAR, *odörer, aspekter och projekt passerar revy i dagens Thors-text, som också ägnar ordet "vardera" en stunds begrundan.*

Spalten har under den gångna veckan fått både ris och ros. Riset gavs med anledning av några ord i spalten den 24 februari om uttrycket **i skottgluggen**. I spalten sade jag att det "måste anses tillhöra normalt svenskt språkbruk". En insändare skrev att **skottglugg** är en fortifikationsterm: en trång öppning "där man är den skyddade, den anfallande"; det korrekta är (i bildlig betydelse) "någon befann sig i skottlinjen".

Min kritiker har rätt. Det måste dock sägas att "stå i skottgluggen" som ett uttryck med betydelsen "få kritik" är vanligt; Akademiens stora ordbok skriver om det att det brukas "särsk. oeg. (entligt) mer eller mindre bildligt" — orden "särskilt oegentligt" kan tyda på att ordboksredaktionen varit medveten om att uttrycket i bildlig mening strängt taget är oriktigt.

□
Ros kom det från en läsarinna i Spanien och jag tackar för de vänliga orden. Hon har också en fråga: "Riksdag — varför heter det så?"

Riksdag har en förebild i tyskans **Reichstag**. Det intressanta i sammanhanget är användningen av **dag**. Ordet kunde i äldre svenska — liksom i tyskan — användas om en (till viss dag) utsatt sammankomst. I tyskan avsåg sammansättningsleden **Reich** att sammankomsten gällde hela tyska riket, inte bara någon eller några delstater.

□
"Hur används orden **arom** och **odör**, är t.ex. odören väldoftande eller motsatsen?"

Odör kan någon gång påträffas använt om väldoftande ting, men

normalt brukas ordet om någonting som luktar illa, t.ex. "Det kändes en orädd odör från valerianaörten i diket". Däremot används **arom** om en (stark) och god doft, ofta från kryddor.

□
En frågande undrar om ordet **vardera** enbart kan avse en av två eller om det också kan syfta på någon av flera. Kan det alltså heta t.ex. "De tre åtalade fick böta 200 mk vardera"?

Mitt svar är att **vardera** kan användas både om en av två och om en av flera. Satsen i frågan ovan är alltså rätt.

Ett annat exempel av samma typ är "tre tomter om vardera 20 m längd" (ur "Svensk handordbok").

Men **vardera** är inte liktydigt med de inbördes synonyma **båda** och **bägge**. Det heter inte "Vardera kommer dit", utan "Båda (eller: bägge) kommer dit". Satsen gäller lika mycket om båda de omtalade.

□
En frågande känner undran inför vissa ord som slutar lika, men som ändå har olika genus. Det gäller först orden **aspekt** (en-ord), **projekt** och **prospekt** (bägge med ett-genus). — I sådana här fall kan valet av genus i svenskan ha sin grund i genus i det långivande språket. **Projekt** är neutrum i tyskan, **prospekt** däremot maskulinum. Ytterst går bägge tillbaka på latinska ord (**projectum** neutrum, **prospectus** maskulinum). En förmodan från min sida är att genus i svenskan hos **prospekt** påverkats av det hos **projekt**. **Aspekt** "synvinkel", även en språkvetenskaplig term (spec. i ryska o.a. slaviska språk), är vanligen en-ord; det latinska grundordet är maskulinum.

Om genusproblem hos lånord kan sägas, att något äldre ord ofta har kommit från latin eller tyskan, som **bägge** har tre genus, och givetvis kunnat påverkas av genus i grundspråket.

Carl-Eric Thors